

Голас Радзімы

№ 2 (2144)
11 студзеня 1990 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЧЫННІКАМІ ЗА РУБЛЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

І АСОБУЮ атмасферу правінцыяльнага горада пісьменнікі, журналісты, проста вандроўнікі апісвалі неаднойчы. Уласцівыя яму спакой, дружалюбнасць, увагу адзін да аднаго добра адчуваюць прыезджыя, але значна ў большай ступені такія прыкметы ўплываюць на стыль жыцця мясцовых людзей, хаця не ўсе гэта і ўсведамляюць. Многія з іх на пытанне — чым адметны ваш горад, адкажуць: ён звычайны. Але не трэба спяшацца згаджацца з такім меркаваннем. Той жа чалавек, адлучыўшыся на працяглы час з дому, хутчэй за ўсё не адзін раз згадае яго з замілаваннем. І не толькі таму, што родныя мясціны, якія б ні былі, заўсёды дарагія. Але ёсць непаўторная, прыцягальная чароўнасць у абліччы невялікіх старых беларускіх гарадкоў, такіх, напрыклад, як Ваўкавыск.

НА ЗДЫМКАХ: панарама Ваўкавыска; Еўдакім ПЕТУХОУ — адзін са старажылаў горада, ён нарадзіўся ў 1914 годзе і добра памятае многае з яго гісторыі; стары квартал Ваўкавыска.

(Заканчэнне фотарэпартажу пра Ваўкавыск глядзіце на стар. 8).

ПЕРАБУДОВА У ПРА-
ФЕСІЯНА Л Ь Н Ы Х
САЮЗАХ РЭСПУБЛІ-
КІ

(«Ідзе працэс
абнаўлення»)
Стар. 3

Каляднае пасланне
мітрапаліта Мінскага
і Гродзенскага Філа-
рэта патрыяршага эк-
зарха Беларусі

Стар. 5

Паэт Эдуард
Вайвадзіш не
згубіўся для нашай
культуры

(«Ува мне жыўць
яшчэ карэні»)
Стар. 7

ПЛЕНУМ

ПЕДАГОГІКА МІРУ

Як выхаваць дзяцей інтэрнацыяналістамі, як навучыць іх гармоніі адносін з прыродай, людзьмі і з самімі сабой? Гэтыя пытанні ў навуковым і практычным плане абмеркаваў Савецкі камітэт руху «Педагогі за мір і ўзаемаразуменне», пленум якога адбыўся ў Мінску. Яго ўдзельнікі падвялі вынікі сваёй дзейнасці і наметлі перспектывы будучай работы.

Шырокі спектр асацыяцый, якія дзейнічаюць у рамках руху. Асацыяцыя «Педагогі за экалагічную культуру» арганізуе міжнародны экалагічны збор на Байкале для выратавання унікальнага возера. Асацыяцыя «Педагогі за правы чалавека» плануе распрацаваць сумесна з ЮНЕСКО праграму і навучальныя дапаможнікі па сваёй тэматыцы. Адзін з самых цікавых праектаў асацыяцыі «Культура і адукацыя» — распрацоўка мадэлі культурнага асяроддзя дзіцячага дома. У іншых асацыяцыях не менш цікавае жыццё і планы.

Педагогі ўсіх звяненняў адукацыі павінны дапамагаць кожнаму чалавеку ўсвадоміць сябе часцінкай чалавецтва. Такая ключавая ідэя цэнтры даследаванняў педагогікі міру, напрамкі работы якога таксама абмяркоўвалі ўдзельнікі пленума.

КАНФЕРЭНЦЫЯ

ПРАЗ 62 ГАДЫ

62 гады мінула з таго часу, як беларускія краязнаўцы ўпершыню сабраліся на свой з'езд. Потым былі доўгі гады, калі краязнаўчая навука праследвала далёкія ад свайго прызначэння мэты. Нямаю сапраўдных беларускіх гісторыкаў, краязнаўцаў, археолагаў загінула ў сталінскі перыяд. Мінутай маўчанні іх памяць ушанавалі дэлегаты рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі краязнаўцаў «Праблемы беларускага краязнаўства», якая прайшла ў мінскім Доме літаратара.

У ліку задач канферэнцыі — адрадыць Беларускае краязнаўчае таварыства, прыняць яго статут, даручыць кіруючаму савету таварыства сабраць звесткі пра рэпрэсаваных у 30-я гады краязнаўцаў і звярнуцца ў адпаведныя органы з мэтай іх рэабілітацыі.

Старшыня праўлення Беларускага фонду культуры І. Чыгрынаў, намеснік старшыні сойма БНФ М. Ткачоў, вучоныя А. Мальдзіс, М. Чарняўскі і іншыя з болей гаварылі пра праблемы краязнаўства рэспублікі. «Мы павінны зрабіць усё, каб нашы дзеці любілі сваю радзіму, паважалі яе мінулае. Мы павінны ісці наперад, азіраючыся назад, каб не стаць бясплоднымі...» — прагучала на канферэнцыі.

Асаблівы інтарэс аўдыторыі выклікала гаворка пра вытокі нацыянальнай сімволікі.

Выступленні і навуковыя даклады, абмен вопытам, «круглыя сталы», прагляд кінафільмаў па краязнаўчай тэматыцы — вось далёка не поўны пералік таго, чым займаліся ўдзельнікі канферэнцыі.

ДАСЛЕДАВАННІ

ЛЕКАР — МЕЛАНІН

Людзям, якія падвяргаюцца ўздзеянню чарнобыльскіх радыенуклідаў, дапамога пазбегнуць небяспечнага для здароўя апрамянення пігмент меланін, які выпрацоўваецца арганізмам для абароны ад уздзеяння сонечнай радыяцыі. Да такога вываду прыйшлі вучоныя Інстытута генетыкі і цыталогіі Акадэміі навук Беларусі, якія завяршылі даследаванні ўласцівасцей гэтага прыроднага радыеспратэктара.

Вучоныя ўстанавілі, што гэта зусім бяспечнае злучэнне можна выдзяляць з расліннай сыравіны ці сінтэзаваць і дадаваць у прадукты харчавання. Дзякуючы такой падтрымцы, супраціўляльнасць арганізма радыенуклідам павялічваецца. Гэта пацвердзілі доследы на лабараторных жывёлах. На думку вучоных, навукова-даследчыя інстытуты медыцынскага профілю павінны пачаць шырокія клінічныя выпрабаванні навінікі і па іх выніках аператыўна арганізаваць прамысловую вытворчасць.

ЭКАЛОГІЯ І ВЫТВОРЧАСЦЬ

БЕЗ ШКОДНЫХ ВЫКІДАЎ

Пінскі біяхімічны завод — буйнейшае ва ўсёсаюзнай галіне прадпрыемства, якое пастаўляе сельскай гаспадарцы каштоўную вітамінізаваную кармавую дабаўку — рыбафлавін Б-2. Ён эфектыўна скормліваецца буйной рагатай жывёле, парасятам і хатняй птушцы. Цяпер, калі асабліва востра стаіць экалагічная праблема, шэраг прадпрыемстваў галіны перапрацоўкі пачынаюць закрывацца зусім. Што тычыцца Пінскага біяхімічнага завода, то гэта вымушана, крайняя мера ніякіх адносін да яго не мае. Сведчаннем таго можа служыць наступны факт: за ўсе гады работы прадпрыемства тут не адзначана літаральна ніводнага выпадку прафесійнага захворвання. У тэхналогіі вытворчасці няма ні грама хімікатаў. Рыбафлавін атрымліваюць выключна мікрабіялагічным шляхам. Галоўнае, над чым цяпер трэба працаваць у плане экалогіі, — ліквідацыя спецыфічнага паху, што спадарожнічае вытворчасці. І хаця сам па сабе гэты пах для здароўя чалавека абсалютна бяспечны, на заводзе працуе пылаўлоўнік. Ён ачышчае 99 працэнтаў выкідаў. Тэхналогія прадпрыемства падбіраюць цяпер біялагічныя фільтры для дэзарацыі ўсяго адпрацаванага паветра.

ДА ПЕНСІ

НАВАГОДНІ ПАДАРУНАК

Ідучы на заслужаны адпачынак, Наталля Кірычэнка нават не думала, што разам з пенсійнай кніжкай ёй уручаць вялікую грашовую суму. Навагодні падарунак — тры тысячы рублёў — паднёс ёй Светлагорскі сырзавод. Такую дапамогу савет працоўнага калектыву Гомельскага аб'яднання мяса-малочнай прамысловасці, куды ўваходзіць і названы завод, стане выдзяляць усім, хто прапрацаваў у фірме дастаткова вялікі тэрмін.

Рашэнне савета працоўнага калектыву абяцае льготы не толькі ветэранам: кожны работнік, ідучы ў чарговы адпачынак, мае права на дадатковы месячны аклад. Аб'яднанне ўжо ўзяло на сябе паловіну расходаў за харчаванне ў рабочых сталовых. А пасля падвядзення вынікаў года тут будуць разглядаць пытанне пра магчымасць аплаты за кошт прадпрыемства жылля, а таксама месцаў у дзіцячых садах.

МУЗЫКА

ЗАГУЧАЛА «АНТАЛОГІЯ» ШЫРМЫ

Хор Дзяржтэлерадыё БССР пад кіраўніцтвам народнага артыста БССР В. Роўды завяршыў агучванне двухтомніка «Анталогія беларускіх народных песень» пад рэдакцыяй народнага артыста СССР Р. Шырмы.

Карпатлівая, настойлівая праца працягвалася амаль чвэрць стагоддзя — з 1965 года, пасля прыходу ў хор прафесара В. Роўды. 213 беларускіх народных песень, што складаюць «Анталогію», захоўваюцца цяпер у фондах рэспубліканскага радыё. І не проста захоўваюцца. Гэтыя песні гучаць па радыё, з тэлевізійных экранаў, у канцэртных праграмах не толькі ў нашай рэспубліцы, але і далёка за яе межамі.

МЕДЫЦЫНСКАЯ ДАПАМОГА

У прасторны трохпавярховы будынак перасялілася падстанцыя хуткай дапамогі, якая абслугоўвае насельніцтва Першамайскага і часткова Савецкага раёнаў Мінска. Тут на кожным паверсе светлыя холы, ёсць пакой адпачынку, гігіены, душавыя, свой гараж на 15—16 брыгадных машын. Усё гэта дазволіць работнікам падстанцыі значна павысіць узровень абслугоўвання мінчан.

НА ЗДЫМКУ: фельчар па прыёму і перадачы выклікаў Таццяна АНДРУШЧАНКА афармляе выклік урачу-педыятру Веры МАСЛАКОВАЙ.

ЗАХАПЛЕННІ

ЭКСПАНАВАЛІСЯ КАЛЕКЦЫІ

Незвычайным быў вернісаж у адной з выставачных залаў Віцебска. Мастакі выставілі свае калекцыі. Іх захапленні самыя разнастайныя. На стэндах манеты, значкі, маркі, грашовыя знакі, медалі, жэтоны і многае іншае.

Аляксандр Гвоздзікаў, напрыклад, калекцыяніруе самавары. І яго экспазіцыя ўсяго толькі частка мноства гэтых прадметаў быту, якія сталі ўжо рэліквіямі. Ва Уладзіміра Вальнова хобі іншае — прадметы быту паўночных раёнаў краіны. Яго калекцыя — вынік экспедыцый у Карэлію, Архангельскую вобласць. Журналіст Анатоль Шыловіч ужо многа год збірае экзатычныя грашовыя знакі, а прадставіў калекцыю ўпершыню.

Віцебскі краязнавец Аркадзь Падліпскі на сваіх стэндах выставіў паштоўкі, значкі, медалі, прысвечаныя Айчынай вайне 1812 года. І застаецца толькі здзіўляцца, як ацалелі шклянныя бутэлькі з незвычайнай калекцыяй Вячаслава Аляхніка. Па іх маркіроўцы, штэмпелях можна даведацца, якімі фабрыкантамі былі яны адліты і якімі былі бакалейныя крамы старога Віцебска. Уся экспазіцыя носіць пазнавальны характар.

ПА ПРАГРАМЕ «ЗДАРОУЕ»

Штодзённа 60-80 чалавек карыстаюцца паслугамі новага фізкультурна-аздараўленчага камбіната Бабруйскага завода трактарных дэталей і агрэгатаў. У абедзённы перапынак і пасля работы тут можна згуляць у тэніс і бильярд, шахматы і шашкі, заняцца рытмічнай і атлетычнай гімнастыкай, а пасля саўны і басейна — выпіць гарачага чаю ў пакой адпачынку. На прадпрыемстве прыкметна скарацілася колькасць дзён, прапушчаных па хваробе. НА ЗДЫМКУ: у пакой адпачынку фізкультурна-аздараўленчага камбіната Бабруйскага завода трактарных дэталей і агрэгатаў.

ПЕРАДАДЗЕНА ВЕРУЮЧЫМ

ПА СВАЙМУ ПРАМОМУ ПРЫЗНАЧЭННЮ

Кафедральны сабор — арыгінальны помнік царкоўнага доўгядства — перададзены праваслаўнай абшчыне Магілёва.

Гэты храм быў пабудаваны на пачатку дваццатага стагоддзя на сродкі веруючых. У 1960 годзе мясцовыя ўлады перадалі яго магілёўскаму заводу «Строммашына» пад клуб. Улічваючы просьбы прыхаджан, сесія Магілёўскага гарадскога Савета народных дэпутатаў, савет працоўнага калектыву прадпрыемства прынялі рашэнне вярнуць культувы будынак веруючым. На сабраныя абшчынай сродкі ён адрамантаваны і ўжо скарыстоўваецца па свайму прамому прызначэнню. У Магілёўскай епархіі, якая была нядаўна створана, дзейнічаюць 24 храмы.

ІНФАРМАЦЫЯ

РАЁННАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

На пачатку новага года больш чым 5 тысяч жыхароў Савецкага раёна горада Мінска сталі гледачамі першай перадачы мясцовага кабельнага тэлебачання.

Ініцыятары яго стварэння — работнікі раённага камітэта партыі. У адрозненне ад кааператыўных мясцовых відэаканалаў, якія ўжо з'явіліся ў некаторых рэгіёнах краіны, арганізатары кабельнага тэлебачання ў Савецкім раёне лічаць галоўным не пагоню за прыбыткам, а паліпшэнне інфармацыйна-наасельніцтва. Не сакрэт, што многія людзі ведаюць намянога больш пра тое, што адбываецца ў іншых краінах, чым пра падзеі ў сваім раёне. У праграму тэлебачання плануецца ўключаць мясцовыя паведамленні, выступленні народных дэпутатаў. Актыўны ўдзел у стварэнні і падрыхтоўцы праграм могуць прыняць і самі жыхары.

РЭКАНСТРУКЦЫЯ

ТАМ, ДЗЕ НАРАДЗІЎСЯ ПАЛАНЕЗ

Першапачатковы выгляд набывае дом-сядзіба вядомага польскага кампазітара Міхала Агінскага ў вёсцы Залесе непадалёку ад Смаргоні. Завершаны першы этап яе рэканструкцыі, які працягваўся тры гады.

Па спецыяльнаму праекту адноўлены ўнутраная частка двухпавярховага будынка каменнага палаца, размешчаныя побач пабудовы. На чарзе — рэстаўрацыя вадзянога млына і сажалкі, старадаўняга парку, дзе паявіцца маляўнічая арка, альтанкі, пешаходныя дарожкі.

НОВАЕ АБ'ЯДНАННЕ

ВЫВУЧАЮЧЫ РОДНЫЯ КАРАНЫ

«Бацькаўшчына» — так называецца гісторыка-культурнае аб'яднанне, створанае пры Салігорскім краязнаўчым музеі. У яго ўвайшлі рабочыя, служачыя, тэхнічныя інтэлігенцыя горада, усе, каго хвалюе гісторыя беларускага народа, яго сабытнае культура, мова.

У членаў аб'яднання няма цікавых задумаў, частка якіх ужо ажыццяўляецца. Гэта сустрэчы з гісторыкамі, публіцыстамі, пісьменнікамі, экскурсіі ў музеі і памятных месцы, экспедыцыі па раёне.

Новае аб'яднанне актыўна прапагандуе беларускія літаратуру, музыку, фальклор, розныя народныя традыцыі і звычкі, удзельнічае ў рэалізацыі гарадской праграмы «Родная мова».

ЯКІЯ МЭТЫ СТАВІЦЬ СЁННЯ ПРАФСАЮЗНЫ РУХ

— Дык што ж здарлася, Уладзімір Іванавіч? Колькі гадоў мы згадвалі пра існаванне прафсаюзаў толькі тады, калі мелі патрэбу ў пуцёўцы ў дом адпачынку для сябе або ў летні піянерскі лагер для дзіцяці, атрымлівалі грошы па лістку непрацаздольнасці, і раптам такі ўздым актыўнасці, і менавіта палітычнай?

— Усё правільна. Сапраўды, на працягу дзесяцігоддзяў прафсаюзы не вылучаліся актыўнасцю і паступова непазбежна гублялі аўтарытэт сярод працоўных.

водпуску, і кантролю за дзейнасцю кааператываў.

— Такім чынам, ці можна сёння гаварыць пра пэўныя разыходжанні прафесійных саюзаў і партыі, прафесійных саюзаў і Вярхоўнага Савета?

— Выконваць функцыі абаронцы працоўных — гэта ні ў якім разе не азначае проціпастаўленне прафсаюзаў партыі. Больш правільна згадваць пра магчымыя разыходжанні ў адносінах да розных сітуацый. Наогул, я супраць тэзіса аб поўнай нейтральнасці прафсаюзнага руху, але абсалютна ўпэўнены, што

між іншым не толькі на тэрыторыі нашай рэспублікі, але і на поўдні краіны, на Украіне, у Трускаўцы... Будаваць жа трэба самім.

— Уладзімір Іванавіч, на шостым пленуме ВЦСПС было выказана рашучае патрабаванне да Урада СССР спыніць рост цэн, фактычна замарозіць іх усё тым жа адміністрацыйным спосабам. Як вы ацэньваеце гэта? Выбываеца з такой сітуацыі прыдзеца не прафсаюзным лідэрам, а таму ж ураду. Можна больш канструктыўны падыход — пасадыні-

— У першую чаргу, безумоўна, надвычай нізкая зарплата асноўнай масы работнікаў культуры, асабліва на вёсцы. Але і тут сітуацыя будзе выпраўляцца.

— Вядома, што створаны прафсаюз кааператараў. У каго нарадзілася такая ініцыятыва? Як вы, дарэчы, ставіцеся да кааператываў?

— Ідэя стварэння прафсаюза кааператараў нарадзілася ў самім кааператывным руху. Але былі пэўныя меркаванні на гэты конт і ў нас. Такім чынам, стаўлюся я да яе станоўча. Што тычыцца наогул кааператываў, то я таксама выступаю за іх, за роўныя ўмовы для развіцця розных форм вытворчасці. Але рашуча супраць спекуляцыі ў кааператывах, супраць тых кааператараў, якія атрымліваюць свае даходы несумленным шляхам.

Лічу, што патрабаваць ад іх рэалізацыі сваіх тавараў і паслуг па дзяржаўнай цане, гэта нонсенс. Але мы хочам, каб кааператары на справе рабілі нешта карыснае для людзей, а не толькі шукалі шляхі, як тужэй і хутчэй набіць уласную кішэню. Інтэрэсы аднаго і другога бакоў павінны спалучацца, толькі тады і будзе плён.

— Не сакрэт, што на працягу многіх гадоў у прафсаюзны апарат ішло працаваць нямаля людзей, у якіх па нейкіх прычынах не ўдалася, напрыклад, партыйная кар'ера. Як цяпер фарміруюцца прафсаюзныя кадры?

— Сапраўды, так было. Сёння, як правіла, фарміраванне прафсаюзнага кіраўніцтва ідзе на альтэрнатыўнай аснове. Таму што ад прафсаюзнага лідэра, я ўжо казаў пра гэта, патрабуецца значна больш актыўная пазіцыя, чым раней. Таму іншымі сталі і патрабаванні да кадраў.

— Ваш апарат займае вялікі шматпавярховы будынак. Які ў вас штат? Ці не патрабуе ён скарачэння?

— Непасрэдным апарат Белсаўпрофа — 90 чалавек, прычым амаль палова з іх займаецца пытаннямі сацыяльнага страхавання. Астатнія — розныя прафсаюзныя службы. Але яны працуюць на прынцыпах гаспадарчага разліку, і самі сябе ўтрымліваюць. А за тую памяшканні, што займаюць, уносяць арэндную плату.

Скарачэнне штату на 25 працэнтаў у нас нядаўна пачалося.

— Як вы ставіцеся да тэндэнцыі стварэння, так званых, незалежных прафсаюзаў?

— Адрэзку скажу: я за адзіства, у рамках якога і можа быць плюралізм поглядаў. У Беларусі была спроба падобнай акцыі ў вадзіцеляў гарадскога аўтамабільнага транспарту. Але яна не мела пэўных вынікаў. Зараз ёсць жаданне сфарміраваць арганізацыю, якая называе сябе «Рабочы саюз Беларусі». Але зноў жа пра нешта канкрэтнае і тут гаварыць пакуль рана.

— У Беларусі пачалася кампанія па выбарах ў рэспубліканскія і мясцовыя Саветы. Прафсаюзы, як і большасць іншых грамадскіх арганізацый, удзельнічаюць у іх на агульных падставах, без якіх-небудзь асобных квот, як гэта меркавалася спачатку. За галасы выбаршчыкаў трэба будзе змагацца. Ці падрыхтаваныя да гэтага прафсаюзныя камітэты?

— Платформа ёсць, і яна апублікавана. На гэтых выбарах мы збіраемся рабіць стаўку не толькі на прафсаюзных работнікаў, але на ўсіх, каму блізкае наша праграма. Менавіта такіх людзей і залічым у свой актыў у новых органах улады, на іх зможам і абаперціцца.

— Уладзімір Іванавіч, і, калі вы не супраць, колькі слоў пра сябе...

— Я родам з Лагойшчыны. Бацька быў настаўнікам, удзельнікам вайны. Маці працавала ў калгасе, зараз пенсіянерка. Закончыў інстытут народнай гаспадаркі ў Мінску, кандыдат эканамічных навук. Працаваў эканамістам у Любанскім раёне. Потым займаўся партыйнай работай, працаваў у Магілёўскай вобласці. І вось ужо некалькі гадоў тут, на пасадзе старшыні Беларускага савета прафсаюзаў.

— Дзякуй вам за гутарку. Пспехаў у працы.

Гутарку вяла
Галіна УЛІЦЕНАК.

ІДЗЕ ПРАЦЭС АБНАЎЛЕННЯ

Адной з праяў перабудовы ў грамадска-палітычным жыцці, наогул у савецкім грамадстве, можна з упэўненасцю лічыць актывізацыю прафсаюзнага руху. Ні для кога не сакрэт, што доўгія гады прафесійныя саюзы былі нібыта паслухмяным дадаткам да партыйных і гаспадарча-адміністрацыйных органаў, практычна не мелі ўласнай пазіцыі і свайго голасу. І раптам на шостым пленуме ВЦСПС нібыта працнліся... Што ж падштурхнула, якімі вачыма сёння глядзяць прафсаюзы на свет? З гэтага і пачалася наша гутарка са старшынёй Белсаўпрофа, народным дэпутатам СССР Уладзімірам ГАНЧАРЫКАМ.

Але, як сёння здаецца, гэта не столькі віна прафсаюзаў, колькі бяда. Яны проста не маглі ў тых умовах мець іншы твар, ся сістэма арганізацыі жыцця грамадства была скіравана на падаўленне якой-небудзь самастойнасці з боку грамадскіх арганізацый, у тым ліку і такой традыцыйна магутнай як прафесійныя саюзы. І яны сталі састаўной часткай сістэмы, якая на той час панавала ва ўсім.

Сёння становішча мяняецца. Так, безумоўна, пакуль нельга сказаць, што жыццё наша палепшылася, але яно ўжо не тое, як 5-6 год назад, ды і мы самі сталі іншымі. Закрануў працэс абнаўлення і прафсаюзны рух. Але не раптам, і не з таго шостага пленума. Мы ў сябе ў Беларусі пленум, падобны на ўсеагульны, правялі ўжо год назад.

— Што ж паслужыла прычынай?

— Ідэя ішла, як кажучы, знізу, нас сапраўды падштурхнула незадаволенасць людзей жыццём і станам прафсаюзнай дзейнасці.

Так, раней функцыі прафесійных саюзаў зводзіліся ў асноўным да вырашэння сацыяльна-бытавых пытанняў — тыя ж пуцёўкі на адпачынак, невялікая матэрыяльная дапамога і то па магчымасці. У астатнім не маглі ні заявіць, ні адстаяць сваю пазіцыю — яе, часцей за ўсё, і не было. Хаця, павінен сказаць, мінімальна сярод прафсаюзных значылася каля 70 функцый. Але кожны раз камандна-адміністрацыйная сістэма адсочвала прафсаюзы на другі, а бывала і яшчэ далейшы план, і ўсё вярталася на кругі свае. І ў выніку тое, дзеля чаго і існуюць прафесійныя саюзы, — абарона прафесійных інтарэсаў працоўных, не выконвалася.

— Але ці не пагражае сёння прафсаюзам іншая крайнасць: падладжанне да часта не зусім поўна інфармаваных мас, якія не заўсёды здольны адрэзу правільна ацаніць якую-небудзь сітуацыю, напрыклад, тыя ці іншыя непалупярныя меры па аздараўленню эканомікі, што прапануе ўрад у якасці горкага, але неабходнага лякарства?

— Я так не лічу. Прафсаюзы ў сваёй рабоце зрабілі рэзкі крэн у бок абароны законных інтарэсаў працоўных. Я не магу назваць гэта падладжаннем. Тут вельмі сур'ёзна, нават кроўная справа. Зараз, можна пачуць меркаванне, што працоўных няма ад каго абараняць. На жаль, гэта не так. Парушэнняў іх правоў і дасюль нямае. Асабліва з боку адміністрацыйна-гаспадарчых органаў.

Але наша пазіцыя часам проста скажэцца. А ўзровень жыцця савецкіх людзей мы абвязаны абараняць. Дарэчы, хаця нашы патрабаванні, выстаўленыя на шостым пленуме ВЦСПС, вельмі рэзка крытыкаваліся некаторымі дэпутатамі і прадстаўнікамі ўрада краіны, у выніку сесія Вярхоўнага Савета СССР усё-такі прыняла шэраг пастановаў, у якіх фактычна замацавала іх. Гэта тычыцца і стрымлівання росту цэн, і павелічэння пенсій,

нашы ўзаемаадносіны не павінны быць такімі, як здаралася раней. На жаль, прыклады ўмяшання, скажам, некаторых райкомаў партыі ў жыццё прафсаюзаў пакуль засталіся. І гэта выклікае яшчэ большую занепакоенасць, таму што тым самым партыйныя органы менш надаюць увагі і энергіі сваім спецыфічным абавязкам, а гэта непазбежна вядзе да іх паслаблення і выхаду на палітычную арэну іншых сіл. Нам здаецца, што даўно прыспела пара кардынальна змяніць формы і метады палітычнага ўплыву партыі на грамадскія структуры. А каб адстойваць уласныя пазіцыі, лічым мэтазгодным мець сваіх прадстаўнікоў, прадстаўнікоў нашых ідэй і задум, сярод членаў Вярхоўнага Савета рэспублікі.

— І што ж, зусім ніякіх прэтэнзій да ўрада беларускія прафсаюзы не маюць?

— Не, мы не адмаўляем ад практыкі канкрэтных патрабаванняў. Без гэтага не абыходзіцца, калі рэальна абараняць правы і інтарэсы працоўных.

Напрыклад, мы зыходзім з непахіснага прынцыпу: лепш працуеш, лепш жывеш. І таму прафсаюзы маюць канкрэтыя заўвагі да ўрада. Напрыклад, у сувязі з большай, у параўнанні з іншымі рэгіёнамі краіны, незабяспечанасцю Беларусі бытавымі халадзільнікамі, тэлевізарамі, хаця самі іх і вырабляем. Падобная сітуацыя з рэальнымі даходамі. Тут у нас ёсць пэўныя разыходжанні ў ацэнцы сітуацыі. Трэба больш актыўна абараняць уласны рынак і на ўзроўні рэспублікі, і на ўзроўні прадпрыемства.

— Уладзімір Іванавіч, як жа можна сфармуляваць галоўную мэту сучаснага прафсаюзнага руху?

— Мне здаецца, яна ўжо акрэслена: абарона інтарэсаў і правоў працоўнага чалавека. І перш за ўсё ў працэсе працы. Тут ідзе гаворка і пра эканамічныя нарматывы, якія не павінны ўшчамляць магчымасці сацыяльнага развіцця калектываў, і заключэнне калектывных дагавораў, і пра ўмовы, у якіх людзі працуюць. Дарэчы, у сувязі з апошнім, мы прапануем стварыць эканамічны механізм, які зрабіў бы нявыгадным для прадпрыемства дрэнныя ўмовы працы. А ў нас пакуль пераважаюць адміністрацыйныя меры.

— А чарнобыльская праблема ўваходзіць у кола вашых інтарэсаў?

— Безумоўна. Чарнобыльская бяда — наша агульная бяда. І пераадолець яе можна толькі агульнымі намаганнямі. Як вядома, сесія Вярхоўнага Савета краіны адбылася ў першым чытанні прынятую ў Беларусі праграму па ліквідацыі вынікаў аварыі. Для нас жа, прафсаюзных работнікаў, гэта значыць у першую чаргу арганізацыю мерапрыемстваў па аздараўленню людзей, якія адчуваюць на сабе пэўны ўплыў радыяцыі. У 1990-м годзе мы павінны правесці аздараўленне 225 тысяч чалавек з пацярпеўшых раёнаў. Плануем будаўніцтва новых лячэбна-санаторных устаноў, дамоў адпачынку і ўжо атрымалі спецыяльныя зямельныя надзелы, дзе будзе весціся будаў-

Чаць справа: напрыклад, прапантравяваць, як прадпрыемствы ставяцца да выпуску тавараў народнага спажывання, вядуць цэнавую палітыку. Магчыма, гэта быў бы больш плённы шлях для ўтаймавання цэн. А кінуць гучны лозунг у масы вельмі лёгка.

Тэрмінова замарозіць усе цэны — такога лозунгу не было. Меліся на ўвазе толькі асноўныя з іх, тыя, з якімі чалавек сустракаецца практычна штодзень. Калі гаварыць пра маю асабістую пазіцыю ў гэтым пытанні, я — за стрымліванне, рэгуляванне цэн. Так, сапраўды, іх можна замарозіць, але тады робяцца нерэальнымі рыначныя эканамічныя ўзаемаадносіны.

Што ж тычыцца паводзін многіх нашых прадпрыемстваў, тут усё абумоўлена існуючым эканамічным механізмам. Менавіта ён і падштурхоўвае да завышэння цэн, знікнення з вытворчасці таннага асартыменту тавараў народнага спажывання. Дарэчы, менавіта так прафсаюзы і ставяць праблему перад урадам. Мне прыйшлося чуць на Лідскім аб'яднанні: мы б узяліся вырабляць танныя дзіцячы абутак, але ж, дзе будзем браць тады грошы на заробатную плату? Разуемееца, заклікі, угаворы, зварот да сумленнасці — усё гэта добра і трэба. Але зноў-такі павінен працаваць і эканамічны механізм. Без яго ніякія словы не дапамогуць. А гэта справа ўрада. Мне здаецца, трэба не тавары танныя выпускаць, а зарплату павышаць. Але пры нашай фінансавай сітуацыі тут ужо нейкае зачараванае кола атрымліваецца.

— Якія канкрэтныя рэзервы ў рабоце па абароне правоў і інтарэсаў працоўных вы бачыце? Выводзіць людзей на мітынгі, як гэта адбылося ў Маскве пасля шостага пленума?

— Не, не такім шляхам. Лічу, што вялікія праблемы не вырашаюцца на мітынгах, хто б іх ні арганізоўваў. Я за кампрамісны, узаемавыгадныя дагаворы.

Зараз у прафсаюзных камітэтах закончылася справаздачна-выбарная кампанія. У выніку яе да кіраўніцтва прыйшло нямаля смелых, рашучых людзей. Менавіта ў іх зацікаўленасці, энергічнасці — наш велізарны рэзерв узмацнення работы. Такія работнікі пакуль будуць мець мала вопыту, але трэба вучыцца. Прафсаюзы будуць узмацняць і юрыдычную, і прававую службу, і эканамічную.

— Каго ў першую чаргу абараняюць прафсаюзы? Рабочых?

— Мне больш даспадобы, калі гавораць працоўны калектывы.

— А якія праблемы, дарэчы, хвалююць прафсаюз работнікаў культуры?

НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ

Біяграфія чалавека адлюстроўвае лёс краіны. Ды яшчэ ў пераломныя часы, калі адбываюцца падзеі рэвалюцыйнага характару. Такія падзеі адбыліся на Беларусі ў апошнія дзесяцігоддзі ХVIII стагоддзя, калі падчас Вялікай французскай рэвалюцыі Рэч Паспалітую, у склад якой уваходзіла Вялікае княства Літоўскае, Рускае і Жмудскае на правах федэрацыі (а Беларусь складала большую частку Вялікага княства), ахапіў рэвалюцыйны ўздым.

Па словах Ф. Энгельса, канстытуцыя 1791 года, якую абвясцілі ў Рэчы Паспалітай, зрабіла гэтую краіну «авангардам рэвалюцыйнай Францыі і якраз у той момант, калі тры дзяржавы, якія ўжо аднойчы абрабавалі яе, аб'ядналіся, каб пайсці на Парыж і задушыць рэвалюцыю. Ці ж маглі яны дапусціць, каб у цэнтры каліцыі (саюза трох контррэвалюцыйных дзяржаў — царскай Расіі, Прусіі і Аўстрыі, якія былі супраць рэвалюцыі ў Францыі) трывала звіла сабе гняздо рэвалюцыя?»

Краіны «кааліцыі», каб пагразіць рэвалюцыйны пажар побач з сабою, паслалі свае войскі ў Рэч Паспалітую ў 1792 годзе. У баях з імі выначыўся трыццацігадовы паручнік Язэп Копець, камандзір эскадрона ў пяхотскай брыгадзе войска Вялікага княства Літоўскага. Але захопнікі перамаглі. У 1793 годзе адбыліся другі падзел Рэчы Паспалітай, па ўмовах якога брыгаду, дзе служыў Копець, перадалі ў склад расійскай арміі. Служыў Копець у гэтай арміі бездакорна. Калі ў 1793 годзе яго падначалены салдаты хацелі збегчы ў тую частку Беларусі і Украіны, якая заставалася ў складзе Рэчы Паспалітай, паручнік утрымаў іх ад гэтага кроку. Але неўзабаве сам увайшоў у арганізацыю, удзельнік якой рыхтавалі рэвалюцыйнае выступленне супраць захопнікаў пад кіраўніцтвам земляка Копеця Тадэвуша Касцюшкі.

Нарадзіўся Язэп у Пінскім павеце 16 мая 1762 года і з маладых гадоў служыў у той жа брыгадзе, дзе і бацька, пачаўшы з чыну радавога (шэрагоўца).

Калі пачалося паўстанне пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі, Копець узначаліў некалькі эскадронаў і вывеў іх, пазбягаючы сутычак з царскім войскам, з Вальні ў Польшчу. За гэта яго павысілі ў чыне да брыгадзіра (гэты чын быў вышэйшы за палкоўніка, але ніжэйшы за генерал-маёра).

Падраздзяленні пад камандай Копеця з поспехам удзельнічалі ў баях супраць царскіх і прускіх войскаў пад Хелмам, Голкавам, Варшаваю, Павонзкам, Ваўжыковам. За сваю адвагу ён быў узнагароджаны залатым пірсцёнкам за нумарам 8 з надпісам «Айчына свайму абаронцу». Гэтая ўзнагарода была ўведзена Касцюшкам, каб замяніць манархічны адзнакі — ордэны. Зараз пірсцёнак і баявая шпага нашага земляка захоўваюцца ў Музеі Войска Польскага ў Варшаве.

Служба паўстання Касцюшкі, якое Ф. Энгельс ахарактарызаваў, як «дэмакратычна-аграрную рэвалюцыю», была недастатковым, каб супрацьстаяць больш моцным войскам «кааліцыі». У бітве пад Мацеёвіцамі ў пачатку кастрычніка 1794 года паранены Касцюшка і Копець былі захоплены ў палон. У той час як Касцюшка, яго саратара Нямцэвіча, генералаў паўстання пасадзілі ў Петрапаўлаўскую крэпасць у

Пецярбургу, брыгадзіра прыгаварылі да пажыццёвай ссылькі ў далёкі край імперыі.

Копець везлі цераз усю Сібір у закрытай кібітцы. Яму забаранілі нават размаўляць з канвайрам. У дарозе сібіракі дапамагалі палоннаму пераносіць жыццёвыя нягоды. Пра яго ўладкаванні ў Іркуцку пачаўся мясцовы камандант — малады іркуцкі ўрач, зяць вядомага марахода Г. Шэліхава. У Ахоцку на пустынным беразе мора яго сустрэў невядомы грэчаскі купец і прапанаваў перадаць лісты да сям'і і сяброў на радзіму, нягледзячы на небяспеку, якая яму пагражала за размову са ссыльным.

Разам з Копецем былі двое сталых «папячыцеляў», выходзіць з хаты без дазволу каманданта крэпасці выгнаннік не мог.

Пацягнуліся шэрыя дні зняволення. Копець пачаў упадаць у апатыю, яго мучыла бяздзейнасць, якая была тым больш крыўднай, што Камчатка з'яўлялася амаль не даследаванай зямлёй. Ён пісаў потым у сваіх успамінах:

«Вольны чалавек, які валодае моцным здароўем, змог бы перагортаць кнігу прыроды гэтай краіны, яе сакрэты і з'явы здолеў бы ператварыць у аб'ект, дастойны яго працы і разважанняў. Невядомыя дасюль рэчы, памнажаючы скарб сабраных

і там чакаць англійскага або іспанскага кітабойнага карабля. Шанцы на поспех былі вельмі малыя, аднак сябры старанна збіралі ежу і патаемна рыхтавалі ў шлях сабацыяў запражкі.

У гэты час прыйшла нечаканая вестка. Увосень 1796 года ў порт прыйшоў карабель. Кацярына II памерла, а яе пераемнік — Павел I аб'явіў амністыю для палітычных вязняў. Калі Копець даведаўся аб амністыі, ён страціў прытомнасць. Ачуняўшы, павінен быў адказаць на шматлікія віншаванні, з якімі да яго з'явіліся жыхары гарадка.

Карабель, з якім дайшла да нашага земляка вестка аб волі, не змог прыняць яго на свой борт, бо адпльываў у далёкія краі і мусіў вярнуцца ва Усць-Камчацк толькі праз два-тры гады. Гэта кры-

лі грызці адзін аднаго, яны цягалі з самай футра, рукавіцы і шапкі. Як толькі бора сціхла, рушылі далей і з цяжкасцю пераадолелі вялікую гару. Яна паадножжа сустрэлі эвенкаў са статкам аленяў. Тут хапіла ежы і для падарожнікаў, і для сабак. Неўзабаве даехалі да Ахоцка. Адсюль Копець вяртаўся знаёмым шляхам.

Далейшы лёс нашага земляка складваўся не менш драматычна.

...Спачатку Копець пасяліўся ў Вільні, потым на Вальні. Пазней, будучы хворым, ён жыў у сваіх сяброў. Указам ад 21 снежня 1804 года Аляксандр I загадаў, каб пасля смерці ўладальніка маёнтка Лушнеў Браслаўскага павета Вінцэнта Копеця маёнтка быў перададзены Язэпу Копецю. Аднак брыгадзір не стаў тут гаспадаром. Жыў ён у пераемніка Касцюшкі Томаша Ваўжэцкага ў Відзах (Ваўжэцкі — таксама ўраджэнец Браслаўскага павета), у князёў Чартарыйскіх у Пулавах (на поўдзень ад Варшавы), у Радзівілаў у Нясвіжы... Памёр ён у 1827 годзе і быў пахаваны ў Лешневе.

Па парадзе вядомага пісьменніка і падарожніка, ураджэнца Брэстчыны Юліяна Нямцэвіча, Я. Копець напісаў успаміны. Яны вытрымалі не менш дзесяці выданняў. Перакладалі запіскі Копеця і на рускую мову: урывак з першай рэдакцыі дзённіка Копеця быў змешчаны ў 1821 годзе ў часопісе «Сібірскі вестник», а пераклад другой, пашыранай рэдакцыі яго кнігі быў апублікаваны ў часопісе «Історический вестник» у 1896 годзе. Але ў гэтым перакладзе, які зрабіў Г. Вараб'еў, ёсць скарачэнні і перамяшчэнні тэксту. Абодва пераклады з'яўляюцца бібліяграфічнай рэдкацыяй.

На жаль, на беларускую мову ўспаміны Копеця не перакладаліся. А шкада: яны маглі б папоўніць уяўленні чытача аб тым бурным часе, які закруціў, як у водавароце, нашага славутага земляка. Трапныя назіранні, жыццёвыя карціны быту і прыроды ва ўспамінах Копеця і цяпер застаюцца сапраўдным скарбам ведаў аб Сібіры і Далёкім Усходзе.

З імем Копеця звязана адна загадка, якую яшчэ трэба будзе разгадаць. Вядомы краязнавец Браслаўшчыны, мясцовы настаўнік Отан Хедэман (дарэчы, самы бліскучы з усёй яркай плеяды беларускіх краязнаўцаў другога паловы XIX — першай паловы XX стагоддзяў, асоба, недастаткова ацэненай сучаснікамі і нашчадкамі, якая заслужыла манаграфічнага даследавання) у адной з некалькіх сваіх краязнаўчых манаграфій пра Браслаўска-Глыбоцкі край «Гісторыя Браслаўскага павета» адзначае, што ў 1767 годзе ў жалезнай клетцы быў вывезены ў Сібір браслаўскі харунжы Юзаф Копець. На сейміку павета браслаўскай шляхты ўнесла пратэст супраць таго, што грамадзяніна адной дзяржавы — Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жмудскага, парушыўшы законы гэтай дзяржавы, вывезлі за яе межы. Пакуль што не ўстаноўлена сувязь гэтага Юзафа Копеця з героем нашага нарыса, аднак, мяркуючы па ўсходных даных, іх сваяцтва не выклікае сумнення. І гэта першага Юзафа Копеця, які і нашага героя, вывезлі ў ссылку за ўдзел ва ўзброеным супраціўленні царскім войскам, супраць якіх ён выступаў у складзе Радомскай канфедэрацыі — часовага палітычнага саюза ўзброенай шляхты з мэтай абароны яе агульнааслоўных інтарэсаў, якое іншы раз перарастала ў паўстанне супраць караля.

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ.

БРЫГАДЗІР ЯЗЭП КОПЕЦЬ

Ён ехаў па дзікай тайзе тры тысячы вёрст з Якуцка ў Ахоцк праз бураломы і скалы разам з купецкім караванам у чатыры тысячы коней. Кожныя дваццаць коней абслугоўваў адзін якут. Караван марудна цягнуўся доўгай стужкай па шляху, які быў абзначаны шкілетамі жывёл, што палі тут раней. Толькі пераправа праз Лену адбывалася два тыдні.

Копець там, у Якуціі, радаваўся нават часовай ілюзіяй волі, калі ехаў вярхом, паклаўшы на цвёрдае драўлянае сядло мех з мохам. Больш за ўсё ён запамінуў пераходы праз абрывістыя перавалы, па вузкіх крутых сцёжках, што вілься над краем бездані. Кожны няўдалы крок пагражаў пагібельлю. У адзін дзень загінула некалькі дзесяткаў чалавек з коньмі.

Князь Мышыньскі, які ехаў з караванам у Ахоцк на пасадку каманданта, самавольна захапіў кіраўніцтва караванам і дазваляў сабе грубасць з якутамі. Калі тым гэта надакучыла, яны кінулі тавар і коней і ўцяклі. Караван спыніўся. «Мы, такім чынам, стаялі тры дні, — успамінаў пазней Копець, — і не крапуліся б з месца, калі б некаторыя з нашых купцоў не знайшлі шляхоў, каб супакоіць абураных якутаў. Гэтыя купцы, узлезшы на дрэвы, заклікаючы і молячы ўдэкачоў на іх роднай мове, здолелі ўгаварыць якутаў вярнуцца. Праваднікі даказалі, што яны добрыя людзі, а збытанжаны князь, папрасіўшы прабачэння ў зняважаных, павінен быў падпарадкавацца іх указанням».

Потым, у час плавання па Ахоцкаму мору, судна, на якім плыў Копець, трапіла ў шторм і пацярпела крушэнне.

Калі шторм аціх, тыя, хто застаўся ў жывых, з дапамогаю тубыльцаў-айнаў на працягу некалькіх тыдняў адрамантавалі свой карабель і паплылі на паўночны ўсход. Ва Усць-Камчацку генерала спушцілі на бераг.

Ва Усць-Камчацку Копець павінен быў застацца да канца жніўня. Пасялілі яго ў хаце рускага ссыльнага, які сардэчна паставіўся да брыгадзіра. Хатка, як і ўсе камчаткія жыллёвыя пабудовы, была напалову ўкапаная ў зямлю, у пакоі — два слядзяныя акенцы, а трэціе — зверху — замяняла лядзіна. Пасярэдзіне знаходзілася печка, у пакоі стаялі драўляныя лавы і каменны столік.

звестак, забяспечылі б яму падзяку роду чалавечага... Калі б я нават хацеў прыняцца за цяжкую справу запісвання таго, што я назіраў, то для гэтага не меў ні паперы, ні атраманту».

Заставалася ўспамінаць мінулае. Але ўспаміны толькі на пэўны час адрываў Копеця ад жыцця, якое ён праводзіў у зямлянцы пад пільным наглядом канвойных. Чым гэта было лепей за турэмнае зняволенне? І ў Копеця паступова развівалася нервовая хвароба. Таму камандант мусіў пайсці на пэўную палёжку. Копецю дазволілі праз дзень гуляць уздоўж узбярэжжа.

Асабліва ўразлілі Копеця нябачаныя дагэтуль вулканы, буйнейшы з якіх — Ключаўская Сопка — панаваў над навакольнымі абшарамі, а ўначы нагадваў вялікую паходню.

Моцныя ўражанні на сасланага таксама зрабіла землетрасенне, аб якім ён пісаў:

«У шмат якіх мімалётнасцяў лёсу я ніколі не траціў спакою, на полі бою я таксама ніколі не губляў самавагодання, тады ж, мушу прызнацца, я згубіў прысутнасць духу. Землетрасенне было жахлівым, суправаджалася моцным гулам і цягнулася некалькіх мінут. Вулкан дадаваў да гэтага свой бясконцы грукат. Вада ў рацэ Камчатцы сышла, акіяна значна адсунуў свае воды, а потым ўся мясцовасць па ўсёй Ніжняй Камчатцы пакрыта была ржавым покрывам попелу, таўшчынёй у некалькі дзюймаў...»

Сардэчна склаліся адносіны з мясцовымі жыхарамі італьянцамі і італьянска-рускімі мяшанцамі камчадаламі, аб чым Копець пісаў:

«Я не здолеў бы вынесці цяжару, які душыў мяне, каб не дабрата камчадалскага народа, які ў некаторым сэнсе аблягчаў мае пакуты».

Копець падкрэсліваў, што італьянцы «па прыродзе добрыя, паслухмяныя, ветлівыя і бязмежна гасцінныя». Карэныя жыхары забяспечвалі ссыльнага мясам свежай птушкі, што ўратавала яго ад цынгі.

...З часу прыбыцця Копеця на Камчатку прайшло два гады. Нудзіўся ён вельмі, моцна смуткаваў па дому і вольна вырашыў збегчы з Камчаткі. Сваю дапамогу прапанаваў яму гаспадар дома. Разам яны задумалі на сабахых запрэжках праехаць уздоўж марскога берага на Чутокку, да вусця ракі Анадыр

ху засмуціла Копеця. Тым часам у чаканні аказіі ён праводзіў шмат часу з рускімі маракамі, якія адпачывалі ў порце пасля цяжкіх і небяспечных шматгадовых рэйсаў па Ціхім акіяне. Праз некаторы час у Камчацкую гавань прыбіўся знясілены штормам англійскі карабель. Копець вырашыў паехаць з гэтай экспедыцыяй, хоць было вельмі рызыкаўна. Вандруйнікам пагражалі адпачынак у снезе, магчымыя сустрэчы з узброенымі чукчамі, снежныя бураны, адсутнасць ежы... Аднак Копець сеў у кош з аленевых і мядзведжых шкур з невялікімі слядзянымі акенцамі, які быў пастаўлены на палазы. У саці было ўпрыжана трынаццаць сабак. Побач стаялі іншыя запрэжкі. Усяго ў экспедыцыі прымала ўдзел трыццаць чалавек.

На шосты дзень падарожжа сабакі пачулі чалавечае жытло і завярнулі ў яго бок. Але юрты, у якіх жылі каракі, снег засыпаў так, што без сабак ніхто б іх не знайшоў. Пачуўшы сабачы брэх, каракі выбраліся праз адтуліны ў стрэхах і гасцінна прымалі ў сябе задубелых ад сцюжы вандруйнікаў.

Пасля трохдзённага адпачынку рушылі далей і на працягу некалькіх дзясаткаў дзён да Анадыра не сустрэлі аніводнай юрты. Ад вусця ракі павярнулі на захад, але ехалі з асцярогай, бо чукчы, якія жылі тут, ваража ставіліся да царскіх чыноўнікаў, казакаў і гандляроў, вядомых як гвалтаўнікі і драпежнікі.

І ўсё ж такі сустрэчы з чукчамі не пазбеглі. Тады наперад выйшаў праваднік, які растлумачыў грозным чукчам, што вязе дадому палоннага, які абараняў сваю зямлю. Няўжо ж чукчы, якія самі любяць волю, зняволяць і яго, і тых, хто яго суправаджае?

Словы гэтыя зрабілі ўражанне на ваяўнічых жыхароў тундры. Наблізіўшыся да сабак, у якіх ехаў Копець, яны ўгледзеліся ў яго, кінулі туды некалькі сабаліных і пясцовых шкурак і развіталіся зусім па-сяброўску. Хаця, як падкрэслівае Копець, за некалькі гадоў да гэтага грозныя гаспадары сурогава краю разграмілі два такія караваны.

Па дарозе з Гіжыгінска ў Ахоцк падарожнікаў заслеў снежны буран. Ён працягваўся тры дні. Харчовых прыпасаў, разлічаных на пераход, не хапіла. Сабакі ста-

РОЖДЕСТВЕНСКОЕ ПОСЛАНИЕ

МИТРОПОЛИТА МИНСКОГО И ГРОДНЕНСКОГО ФИЛАРЕТА

ПАТРИАРШЕГО ЭКЗАРХА БЕЛОРУССИИ ЧЛЕНА СВЯЩЕННОГО СИНОДА

*Величай, душе моя, от Девы
Бога плотию рождаемого*

(Припев 9-й песни Рождественского канона)

ВОЗЛЮБЛЕННЫЕ О ГОСПОДЕ КЛИР И ПАСТВА ЗЕМЛИ БЕЛОРУССКОЙ!

Вновь наступил великий и радостный праздник Рождества Христова.

Вновь светло торжествует Святая Православная Церковь, благовествуя миру великую благочестия тайну (1 Тим. 3, 16). — тайну Божественной премудрости и Божественной любви, явленных людям в воплощении Сына Божия, Господа нашего Иисуса Христа. Великое и преславное чудо совершилось днесь: Дева рождает, и утроба не истлевает; Слово воплощается, и Отца не отлучается. Ангели с пастырями славят и мы с ними вопием: Слава в вышних Богу... (Из праздничной стихир на стиховне).

Присоединяя наш глас к победному пению небесных Ангелов, восславим Господа рождаемого в яслях Вифлеемских, приблизимся к Нему, как мудрецы с Востока, поклонимся Ему и возрадуемся о Его странном и преславном пришествии.

Напряжем наше духовное зрение и узрим очими веры близость к нам Того, Кто в подобии плоти греховной (Рим. 8, 3) пришел в мир, чтобы восстановить в нас помраченный образ Божий, освободить нас от рабства греху и на веки соединить с Собою. Через Иисуса Христа мы узнали, что Бог любит каждого из нас, что Он — с нами, что мы не одни в нашем земном странствии, в наших скорбях и болезнях. В таинстве Боговоплощения нашей жизни дарован истинный смысл и подлинная цель — жить во Христе и со Христом, облекаясь в нового человека (Еф. 4, 24).

Размышляя над тайной вочеловечения Сына Божия, мы должны понять во всей глубине подвиг крайнего смирения Христова ради нашего спасения и научиться уважать в себе и во всех людях высокое достоинство человека, его бессмертную душу, которая в очах Божиих дороже всего мира и которая искуплена бесценной кровью Спасителя (Рим. 5, 9-10; Ин. 1, 7).

Поэтому, дорогие отцы, братья и сестры, будем проводить нашу христианскую жизнь не формально, лишь говоря: Господи, Господи!.. (Лк. 6, 46), но помнить заповедь Христову, да любите друг друга, как я возлюбил вас (Ин. 15, 12), и не забывать наставление Апостола прежде совершать молитвы, прошения, моления, благодарения за всех человеков, и жить во всяком благочестии и чистоте (1 Тим. 2, 1-2).

Возлюбленные! Сегодня этот Бо-

жественный Завет с особенной силой должен питать нашу веру и жизнь и расширять наши сердца для добродетели. Благотворные изменения, происходящие в нашем обществе, дают людям надежду на лучшее будущее, на более полную осуществимость справедливости, добра и мира в нашей жизни.

Вместе с тем, нелегкое положение, сложившееся в стране, таит в себе многочисленные угрозы, подобных которым еще не знал и наш белорусский народ. В республике остро ощущаются последствия трагедии Чернобыля. Наша многострадальная земля, не раз омытая кровью отцов и дедов, продолжает загрязняться вредоносными отходами и испытывает небрежное к себе отношение. Среди нас еще в недостаточной степени проявляется внимание к нуждам инвалидов и престарелых, к страдающим тяжелыми недугами или к детям, не имеющим родителей. В нашем обществе еще нет должного уважения к женщине, материнству, любви к младенцам, многих из которых лишают жизни еще в утробе матери до их рождения. Все это, а также и другие причины, обрекают нас на постоянные физические и нравственные страдания, и перед нами встает неизбежный вопрос: как действовать в дальнейшем? И единственным ответом на него для нас, прилагающих к себе спасительное имя Иисусо-

во, может быть исповедание апостола Фомы: Господь мой и Бог мой!

К Нему, Господу нашему Иисусу Христу, вочеловечившемуся нашего ради спасения, обращаем мы свои сердца. К нему, всегда отзывавшемуся на наш зов, возносятся наши слова, повторяемые вслед за апостолом Петром: Господи! к кому нам идти? Ты имеешь глаголы вечной жизни (Ин. 6, 68).

Да, Христос есть наш путь и истина и жизнь (Ин. 14, 6). И мы должны не смотря ни на что, идти этим путем, ибо только он является залогом нашей вечной жизни. Но невозможно сего достичь, если наша жизнь не проникнута чувством сострадания, милосердия и любви к человеку. Бог есть любовь (Ин. 4, 8). И прежде всего Христос приносит нам уверенность в том, что любовь сильнее смерти, что любовь преодолевает черствость и равнодушие, эгоизм и вражду и всегда возвышает человека, просветляя в нем образ Божий и раскрывая его непреходящую ценность.

Поэтому я обращаюсь к вам, возлюбленные, как к достоянию нашей Святой Православной Церкви и детям земли Белорусской, — вы, которых Господь избрал от вечности и предназначил к бессмертию, вы, любимые Господом, должны создавать вокруг себя неугасимые очаги любви, братолюбия, взаимного уважения и светлой надежды. Сегодня многие люди в Отечестве нашем нуждаются в духовной помощи и поддержке: выйдите им навстречу, окружите их любовью и сердечным вниманием, постоянно памятуя об Отце милосердия и Боге всякого утешения (2 Кор. 13), Который открыл нам Себя в Своем Сыне, Иисусе Христе.

Сегодня, когда совершается справедливое дело обновления всего нашего общества и решаются судьбы белорусского народа, пусть никто из вас не останется безучастным к тому, что касается условий жизни и труда наших сограждан. Вы должны содействовать всему, что улучшает эти условия, и противостоять препятствующему положительным процессам.

Рождество Христово
1989/90 гг.
г. Минск.

**ФИЛАРЕТ,
МИТРОПОЛИТ МИНСКИЙ И ГРОДНЕНСКИЙ,
ПАТРИАРШИЙ ЭКЗАРХ БЕЛОРУССИИ**

ЛЮБАСНЫЯ Ё ГОСПАДЗЕ КЛІР І ПАСТВА ЗЯМЛІ БЕЛАРУСКАЙ!

Зноў надышло вялікае і ўрачыстае свята Нараджэння Хрыстовага.

Зноў святкуе Святая Праваслаўная Царква, звязваючы свету вялікую пабожнасці тайну (1 Цім. 3, 16). — тайну Божай мудрасці і Божай любові, яўленых людзям ва ўялесненні Сына Божяга, Госпада нашага Ісуса Хрыста.

Мінулы год у жыцці Рускай Праваслаўнай Царквы і нашай Беларускай епархіі быў пазначаны гістарычнымі падзеямі. Мы адзначылі 400-годдзе Патрыярштва на Русі. У Маскве Сабор Архіерэяў адрадыў нашыя старадаўнія епіскапскія кафедры ў Полацку, Магілёве і Пінску. Беларускае мітраполія атрымала статус Экзарха-

та. Адрадзілася Мінская Духовная семінарыя ў Жыровіцкім манастыры, адбыўся першы выпуск Духовнага вучылішча пры Мінскім Епархіяльным упраўленні, зноў адчыняецца старадаўні Спаса-Ефрасінеўскі жаночы манастыр у Полацку. Усе гэтыя перамены ажыццяўляюць дух нашага народа, прыхільваюць яго да маральнага ўдасканалвання.

Сёння, калі абнаўляецца ўсё наша грамадства і вырашаецца лёс Беларускага народа, хай ніхто з вас не застаецца з боку ад усяго таго, што датычыцца ўмоў жыцця і працы нашых грамадзян.

У рэспубліцы востра адчуваецца наступствы трагедыі Чарнобыля. Наша

шматпакутная зямля, не раз абмытая крывёю бацькоў і дзядоў, і далей забруджваецца шкоднымі адходамі і адчувае неахайнасць да сябе адносіны. Няхай кожны з вас возьме годнасны ўдзел у служэнні сваім братам і сёстрам і ўсяму грамадству.

Любасныя ў Госпадзе Прэасвяшчэнныя архіпастыры, пастыры, багалюбныя інакі і ўсе пабожныя чады Рус-

кай Праваслаўнай Царквы ў межах нашага Беларускага Экзархата!

Ад шчырай душы з любасцю віншую вас з вялікім і збаўленчым святам Нараджэння Хрыста і сардэчна зычу вам у Новым годзе дапамогі Божай, багатых Яго міласціў у вашых клопатах пра вечнае збаўненне і на ўсіх шляхах жыцця вашага і служэння на славу Святой Царкве. Амінь.

**ФИЛАРЕТ,
МИТРОПОЛИТ МИНСКИЙ И ГРОДНЕНСКИЙ,
ПАТРИАРШИЙ ЭКЗАРХ БЕЛОРУССИИ**

Нараджэнне Хрыстовае
1989/90 гг.
г. Минск.

КУЛЬТУРА ў СССР:

ГАЛОУНЫЯ ВЫНІКІ ГОДА

ЭЦЮД
У ЧОРНА-БЕЛЫХ ФАРБАХ

Ацаніць стан савецкай мастацкай культуры за адзін год, вызначыць, ці зроблены крок наперад у параўнанні з папярэднім перыядам, — задача не толькі складаная, але ў чыста навуковым плане, відаць, нават некарэктная: дванаццаць месяцаў аднаго года не могуць разглядацца ў адрыве ад мінулага і будучыні. Тым не менш, журналісцкі каментарый у стане даць блізка да рэальнасці аб'ектыўную карціну, своеасаблівы эцюд у чорна-белых тонах.

Спачатку аб фарбах чорных. Нямала людзей у краіне схільны разглядаць становішча ў сферы культуры як крызіснае. Падставы для гэтага ёсць. Яны дастаткова важкія і змрочныя.

Зноў не выкананы план па будаўніцтву аб'ектаў культуры. Матэрыяльная база і тэхнічная аснашчанасць пераважнай большасці ўстаноў працягвае заставацца на нізкім узроўні. Дамы культуры і клубы ў асноўнай сваёй масе ў вельмі крызісным стане. У падобнай сітуацыі многія драматычныя і оперныя тэатры, музеі, канцэртныя залы, буйныя цэнтральныя і радавыя правінцыяльныя бібліятэкі. Скарацілася колькасць аматарскіх мастацкіх гурткоў.

Працягвае дзейнічаць так званы астаткавы прынцып, калі ў вышэйшых эшалонах улады аб культуры ўспамінаюць у апошнюю чаргу. Не распрацавана такая неабходная ва ўмовах перабудовы новая стратэгія развіцця галіны, якая б гарманічна ўвязала эканамічныя і творчыя яе аспекты.

Незадаволенасць выклікае і становішча непасрэдна ў творчай сферы. Замарудзілася, напрыклад, ажыццяўленне радыкальнай рэформы ў тэатры. Буксе новай мадэлі кінематографа, на якую ўскладалася так многа надзей...

1989 год, на думку скептыкаў, не даў ніводнага новага мастацкага твора, які б стаў падзеяй. Аdbываецца толькі рэабілітацыя створанага раней. У літаратуры — гэта Булгакаў, Ахматава, Платонаў, Гумілёў, Набокаў. У музыцы — Шнітке, Губайдуліна, Дзянісаў. У выяўленчым мастацтве — Малевіч, Кендзінскі, Філонаў, Звераў... А дзе ж новыя, сённяшнія ўладары дум?

Пасля ўсяго сказанага можа здацца, што довады процілегла парадку прагучаць перепераканаўча. Аднак гэта не так. Памылкі прызнаюцца сёння, а прызнанне пралікаў — факт пазітыўны. Да таго ж апрача памылак ёсць і дасягненні.

Адзін з галоўных станоўчых вынікаў года — умацаванне творчай незалежнасці як асобнага мастака, так і мастацкіх калектываў. Свабода творчасці не дэкларуецца, яна існуе. Гэта факт, прызнаны і ў СССР, і за яго межамі.

Працягваецца насуперак песімістычным прагнозам далейшае раскрыццё белых плям і звужэнне забароненых зон. Напрыклад, у 1989 годзе савецкі чытач атрымаў нарэшце магчымасць пазнаёміцца з творамі Аляксандра Салжаніцына.

Вышэй узялася планка «праходнасці» мастацкіх твораў. Публікацыі Булгакава, Ахматавай, Набокава — не проста «рэабілітацыя» раней забароненага. На фоне іх твораў многія кнігі і сцэнарый становяцца неканкурэнтаздольнымі, патрабаванні да творчасці ўзрастаюць. Халтуршчыкам, кан'юнктурышчам, шэрацы сёння ў мастацтве ня зручна. 1989 год пацвердзіў прыярытэт мастацкай над усімі іншымі якасцямі. Сёння нават некаторыя непрымірныя

раней чыноўнікі — бюракраты зразумелі, што кіно, тэатр, літаратура, жывапіс могуць развівацца і быць адначасова фінансавана выгаднымі толькі дзякуючы таленту і прафесіяналізму. Сёння, як сказаў вядомы кінасцэнарыст Валянцін Чарных, «нявыгадна калечыць таленты».

Колькасць аматарскіх мастацкіх гурткоў сапраўды зменшылася. Затое ў 1989 годзе значна павялічылася колькасць тэатральных студый, дзе з захваленнем эксперыментуе моладзь, дзе талент атрымлівае магчымасць праявіць сябе, звярнуць на сябе ўвагу. Спектаклі ў гэтых студыях пераконваюць, што вялікія акцёрскія і рэжысёрскія традыцыі савецкага тэатра не толькі не страчаны, але атрымалі сваё развіццё.

У выяўленчым мастацтве 1989 год адкрыў дзесяткі новых імёнаў, плыняў, напрамкаў. За межы калекцыянераў, дырэктараў музеяў і ўладары галерэй літаральна наваднілі майстэрні савецкіх мастакоў. Мастацтвазнаўцы паўсур'ёзна выказваюць апасенні, што калі гэты «бум» будзе працягвацца, то ў краіне не застанецца ніводнай карціны, якая б дастойна прадстаўляла сучасны перыяд.

Хаця і тэатральная рэформа, і пераўтварэнні ў кінематографе праходзяць з цяжкасцямі, яны ўсё ж працягваюцца. Конкурснасць, спаборніцтва марудна, але паслядоўна выцяснюць ураўнілаўку.

Мастацкая інтэлігенцыя дабілася ў мінулым годзе рашэння Савета Міністраў СССР, якое дазваляе творчым саюзам рабіць дэплату да пенсій сваім членам. Творчыя саюзы кінематографістаў, пісьменнікаў, журналістаў, тэатральных дзеячаў сёння не проста грамадскія арганізацыі, якія займаюцца творчымі пытаннямі. У 1989 годзе яны некалькі разоў прымушалі з сабой лічынца (дастаткова сказаць аб няўдалай спробе скараціць на 10 працэнтаў, ці на 200 мільёнаў рублёў, дзяржаўныя асігнаванні на тэлебачанне) і дэманстравалі сваю палітычную пазіцыю — пазіцыю безагаворачнай падтрымкі перабудовы і дэмакратычных пераменаў.

1989 год пабіў усе рэкорды ў галіне міжнароднага культурнага абмену. Сотні савецкіх артыстаў і мастацкіх калектываў усіх рангаў пабывалі з гастрольямі за мяжой. Многія вядомыя ў свеце тэатры наведвалі СССР. З'явіліся новыя формы сумеснага супрацоўніцтва. У краіне адкрыліся аддзяленні ПЕН-клуба.

1989 год — год пачатку ўсталявання дзелавых, камерцыйных прынцыпаў у савецкай культуры. Ужо першы вопыт паказаў, што камерцыйны зусім не заўсёды з'яўляецца ворагам мастацтва і вельмі часта можа стаць добрым памочнікам у развіцці кнігавыдавецтва, кінематографа, эстрады. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчыць паспяхова праішоўшы сёлета ў Маскве міжнародны кірмаш.

Мастацкая культура вызначаецца не толькі лічбамі. Яе значнасць — ва ўздзеянні. Культурнае жыццё 1989 года праходзіла пад знакам перабудовы, у абстаноўцы далейшага развіцця публічнасці, плюралізму, збліжэння мастака з глядачом і чытачом. І гэта, бяспрэчна, эквалава значны ўплыў на грамадскае і палітычнае жыццё краіны. Геніяў 1989 год сапраўды не нарадзіў, але пэўны крок у далейшай дэмакратызацыі мастацкага жыцця зрабіў.

Гаўрыял ПЕТРАСЯН.

Умацоўваюцца эканамічныя і культурныя сувязі паміж жыхарамі Брэсцкай вобласці і Беластоцкага ваяводства. Новым сведчаннем стала паездка народнага ансамбля танца «Рэха» са Століна ў Польшчу. Гасцей з Беларусі прымаў ансамбль танца Бяла-Падляскага філіяла Варшаўскай фізкультурнай акадэміі імя Кароля Свярчэўскага. Ансамбль выступаў з канцэртамі, сустракаўся са студэнтамі, наведваў Люблін, НА ЗДЫМКУ: беларускія і польскія самадзейныя артысты пасля канцэрта.

Фота У. МЯЖЭВІЧА.

І ЗАСТАЛОСЯ ў ПАМЯЦІ

«КУРГАННАЯ КВЕТКА»,
АБО ДАДАТАК ДА ПАСАГУ

Беларуская вёска жыла спрадвечным жыццём. Сяляне апрацоўвалі свае вузкія палеткі. Жанчыны таксама не мелі прасветнай гадзіны. Трэба было сярпамі жаць збожжа, уручную даглядаць і ўбіраць бульбу. Позняй восенню і зімой чакалі жанчын лён і кудзелю.

Не мінуў такі лёс і дзяўчыну Насцю. Яна рабіла ўсё тое, што і яе сяброўкі. Былі і разрыўкі, але яны не выходзілі за рамкі жыцця аднастайнага побыту. Хацелася чагосьці светлага, вясёлага, накіталт веснавага свята вялікадня. Дзяўчаты падрасталі і марылі аб замужжы. Ды яны таксама мала радавала, бо ўскладвала на плечы яшчэ цяжэйшую працу, новыя клопаты.

Ды вось нечакана-негадана ў хату кракоцкай сям'і Жыткевічаў уварвалася надзвычайная падзея, якая парушыла аднастайны бег часу. Аднойчы, будучы ў Слоніме, вясковы актывіст Рыгор Збраевіч зайшоў да свайго аднавяскоўца Сымона Жыткевіча, які працаваў старшынёй Слонімскай акруговай управы Таварыства беларускай школы. Там жа, на Ружанскай вуліцы, размяшчалася і беларуская кнігарня. Рыгор звярнуў увагу на загадкавую жанчыну-сфінкса, што заняла амаль усю вокладку кніжкі. А кніжка называлася таксама загадкава — «Курганная кветка».

Рыгор Збраевіч купіў кніжку. Прачытаўшы, падарыў яе

Насці, адной з удзельніц гуртка самадзейнасці.

Так і паявілася ў Кракоццы «Курганная кветка» Канстанцыі Буйло. Зборнік вершаў спадабаўся ўсім, а Насця не выпускала яго з рук у вольную хвіліну. І што цікава: верш «Люблю наш край, старонку гэту» перапісвала ўся моладзь, бо ён стаў народнай песняй, якая гучыць і ў нашы дні.

А Насця? Яна па гэтай кнізе навучылася чытаць і пісаць, бо ў беларускую школу ніколі не хадзіла. Праўда, пісаць ёй даводзілася рэдка. Але калі пісала пісьмо, то, напрыклад, у словах «шчасце», «клекатаньне» абавязкова ставіла і сёння ставіць мяккі знак — так, як гады друкавалася. «Курганная кветка» стала настольнай кнігай у хаце. Чыталі яе то адна, то другая Насціны малодшыя сёстры.

Нарэшце і для Насці прыйшоў час выходзіць замуж. Па адвечнай традыцыі выдалі ёй пасаг — грошы на пакупку каровы. Ад'язджаючы ў Хмяльніцу да мужа, маладая гаспадыня нясмела папрасла бацькоў і сясцёр:

— Можна дасце ў прыдатак да пасагу «Курганную кветку»? Мы з ёй равесніцы (Насцася Крыванос нарадзілася ў 1914 годзе, у тым жа годзе ў віленскай друкарні Марціна Кухты выйшаў гэты томік вершаў).

Просьбу дачкі задаволілі, і яна доўга захоўвала дарогі

«дадатак да пасагу». Прыгадваючы малодсць, даставала з-за абраза непаўторны сувенір, углядалася ў роўненскія радкі літар: «дзе першы раз пазнала шчасце, слязу нядолі праліла...»

У ваеннае ліхалецце гінулі людзі, суседзі, прапала і «Курганная кветка». Насціну сям'ю мінула ліха, выгадавала пяцёра дзяцей, якія разляцеліся па свеце. Старэйшы сын Мікалай большую частку свайго жыцця правёў на морах-акіянах. Ён заслужаны рыбак Эстонскай ССР. Другі сын Павел, які жыве ў Мінску, кандыдат медыцынскіх навук.

Жанчына засталася ў Юнавічах (вёска на Слонімшчыне) адна. Сумавала. Часам памкнецца на покуць да абраза, а там няма кніжкі. Ды хвароба, каб на яе немач, скруціла так, што ледзь не задушыла. Хацела ехаць у Мінск да сына, але дачка, якая, як і Мікалай, жыве ў Эстоніі, перахапіла і завезла да сябе.

«Хацела»... Нікуды не хацела, ці ж лёгка пакінуць радзіму? У дачкі добра, утульна, толькі часта сніцца родная вёска...

...На паліцах слонімскіх кнігарняў паявілася факсімільнае выданне «Курганнай кветкі» Канстанцыі Буйло. Адзін экзэмпляр кніжачкі пошта панесла ў эстонскі горад Кунду.

Іван МІСКО.

КУПАЛА ПА-ТУРЭЦКУ

Госцем Саюза пісьменнікаў Беларусі быў турэцкі пісьменнік Інфар Унвер Насрэтцінаглы, аўтар трыццаці дзевяці кніг, частка якіх прысвечана жыццю і культуры савецкіх народаў. Сярод іх — «Валгаград учора, сёння», «Рэспубліка Азербайджан», «Класік туркменскай паэзіі Махтумкулі» і іншыя. І. Насрэтцінаглы склаў анталогію азербайджанскай, узбекскай паэзіі, паэзіі казахстанскіх уйгураў. На гэты раз мае намер выдаць анталогію беларускай паэзіі. У Мінск ён прыехаў з мэтай сабраць матэрыял для анталогіі. Госць наведваў літаратурныя музеі Янкі Купалы і Якуба Коласа, Вязынку, мемарыяльны комплекс «Хатынь».

На развітанне І. Насрэтцінаглы сказаў: — Я бываў у многіх савецкіх рэспубліках, наведваў шмат краін. І таму магу параўноўваць. Мне здаецца, што ў сацыяльна-эканамічных адносінах Беларусь апыраджае многія саюз-

ныя рэспублікі. Хоць стабільнымі сувязямі паміж Турцыяй і Беларуссю мы не можам пахваліцца, але тым не менш, у Анкары з дваццатых гадоў існуе рэстаран «Карпіч». Заснаваў яго беларус, там была беларуская кухня. Гэта адзіны рэстаран у Анкары, які любіў наведаць правадыр турэцкай рэвалюцыі Кемаль Атацюрк. Карпіч памёр. Цяпер у рэстаране іншыя гаспадары, туркі, але назву рэстарана яны захавалі.

З Беларусі я вязу зборнікі паэзіі, анталогіі. Я рады, што вы далі мне магчымасць пазнаёміцца з жыццём і дзейнасцю двух цудоўных паэтаў — Янкі Купалы і Якуба Коласа. Яны не толькі паэты, яны — духоўныя настаўнікі народа. Калі мне ўдасца гэта адлюстраваць у анталогіі, то іх паэзія стане сапраўдным здабыткам турэцкага чытача.

А. ГАРДЗІЦКІ.

3 БЕЛАРУСКАГА НАДДЗВІННЯ Ў ЛАТВІІ

«УВА МНЕ ЖЫВУЦЬ ЯШЧЭ КАРЭННІ»

Упершыню імя Эдуарда Вайвадзіша я сустрэў сярод аўтараў «Першага крока» — зборніка вершаў гуртка маладых беларускіх паэтаў у Латвіі (Рыга, 1926 г.). Рэцэнзент гэтай кніжкі Уладзімір Жылка пісаў з Прагі: «Беларуская культура, якая так магутна развіваецца на Усходзе, і так цяжка змагаецца пад Польшчэй, прыдбавае ў асобе латвійскіх песняроў новыя сілы. Куток беларускага Наддзвіння, апынуўшыся пад Латвіяй, не згублены для беларускай культуры».

З трыма аўтарамі-доўгажыхарамі «Першага кроку» мне ўдалося пазнаёміцца: з Надзеяй Мікалаевай (Комісар), Эдуардам Вайвадзішам і Пятром Масальскім. Пётр Масальскі паспеў перад смерцю высласць у Мінск свае пераклады латышскіх народных песень «Дайны», («Мастацкая літаратура», 1987 г.). Васьмідзесяцідвухгадовая Надзея Андрэеўна (да пенсіі — оперная спявачка) сёння жыве ў Рызе. Эдуард Вайвадзіш — былы настаўнік жыве ў роднай вёсцы Вайвады каля Індры (былое Бальбінова). Нарадзіўся ён 23 студзеня (5 лютага) 1897 года. Вайвады тады ўваходзілі ў Прыдзруйсскую воласць (Дрысенскі павет Віцебскай губерні). Вучыўся ў Прыдзруйскай, Друйскай школах, у Дрысенскім чатырохкласным вучылішчы, у Петраградзе закончыў курсы паштова-тэлеграфных чыноўнікаў, а пры Савецкай уладзе —

артылерыйскія курсы. Пасля звальнення ў 1920 годзе з арміі вярнуўся на радзіму, быў членам камуністычнай партыі.

Са студзеня 1922 года пачаўся для яго нялёгкі шлях вясковага настаўніка ў беларускіх школах у Латвіі.

У часе вайны ён паспытаў чорную тугу фашысцкай няволі (быў вывезены ў Нямеччыну). З 1959 года — на пенсіі. Сваю сядзібу ў Вайвадах аздобіў уласнымі рукамі: усё хатняе начынне можа стаць экспанатамі музея народных рамёстваў.

Бог ратаваў Эдуарда Людвікавіча ад паэтычнай анеміі. Колькі сялянскіх паэтаў замоўкла пасля першай публікацыі... Эдуард Вайвадзіш піша вершы ўсё сваё жыццё. Перачытаўшы яго творы, там-сям хацелася іх падправіць, паздымаць забытыя намі мяккія знакі, «асучасніць» неўласцівае нашай літаратурнай мове маўленне... Але ці не лепш пакінуць, як пісаў У. Жылка, «меч беларускага Слова» такім, якім выкаваў яго селянін-інтэлігент, наддзвінскі паэт з-пад Індры Эдуард Вайвадзіш?

У хуткім часе ён сустрэне 93-ці Дзень свайго нараджэння. У віленскай Зоські Верас ёсць гэчны індраўскі кавалер — па неўтаймаваным служэнні роднаму слову, айчынай культуры, па асветніцкім падзвіжніцтве.

Сяргей ПАНІЗНІК.

Эдуард ВАЙВАДЗІШ на сваёй сядзібе ў вёсцы Вайвады. Фота аўтара.

Эдуард ВАЙВАДЗІШ

НАША ШКОЛА

Хто ня быў зусім у школе,
І ня чуў аб ёй ніколі,
Не ўзіраў на рэзвых дзетак —
Бедных вёсак малалетак.

Не ўзяўле, як зьбялелы
Там настаўнік, бы ўгарэлы,
Вучням веды выкладае
І падзякі не чакае.

Дзеткі — гэта ліст паперы,
Сама чысты, сама белы.
Працаваць патрэбна шчыра,
Каб навуча абудзіла.

У жыццё знайшла дарогу,
А ў няшчасці — дапамогу.
Каб сваіх бацькоў пад старасць
Шанавалі, мелі б жаласць.

Толькі нам замест падзякі
Чуцен часам сых вужакі.
Сык той працу прыпыняе,
Сэрца плакаць прымушае.

Плакаць не аб горкай долі,
Не аб тым, што цяжка ў школе,
Не аб тым, што партаў нету,
Дроваў мала, мала сьвету.

Плачам, бо мы ўсе сіроткі,
Век настаўніцкі — кароткі.
Бо працуем, бы ў пустыні,
Дзе наш голас часта гіне.

Ад бацькоў няма падмогі
Падабраць сьмяццё з дарогі.
Дзеткам вушы часта круцяць,
Але больш у школе муцяць.

То ім родна мова дрэнна,
Бо яна ў іх штодзённая;
Раз па-польску мы ня вучым —
Гэтым самым ім не лучым.

Нам ня езьдзіць на падводзе
(Хоць і сказана на сходзе),
Не падумаюць напэўна,
Ды й прасіць бацькоў дарэмна.

Так пражыць, вядома, трудна.
І на сэрцы вельмі нудна.
Дзе ж тут выйсьце сіраціне
У запраўдашняй Пустыні?.

Сьцэрпім крыўды, бо ніколі
Нас ня ўбачылі б у школе:
За ідэю за сьвятую
Сею веды і бядую.

Пустынічына. 1925

Люблю зямлю тваю вільготную —
Пясчаную і узбалотную...
І сенажаць з лазой і кветкамі,
І вёсачкі з малымі дзеткамі;

На свята песні карагодныя,
Матывы іх, для сэрца родныя:
Плывуць нібыта хвалі водныя
У часы лагодныя, пагодныя.

Здаешся мілаю дзяўчынкаю
З лаўровай у руках галінкаю,
Ідзеш да нас квяцістай сцежкаю,
Заўсёды з маладой усмешкаю.

1926

ЗАКОН ПРЫРОДЫ

На галінку хвойкі-дрэва,
Непрыкметна муха села.
Раптам пырхнуў верабейка:
У дзюбцы муха-ратазейка
А ў паветры на прасторы
Коршун лётаў на дзоры.
Выцяў вераб'я згнаўца,
І панёс яго, што цацку,
Каб спакойна дзе прысесці
І здабычу смачна з'есці.
Раптам грукнуў стрэл ля сада...
Коршун мёртвы. Так і надалі

1930

НЕ ЛІЧЫ ЗА БЯДУ

Будзь падобны скале,
Што пры моры стаіць:
Хвалі рэжуць яе,
Яна ж стойка маўчыць.

Мукі сэрца, нуду
Для сяброў зберажы.
Не лічы за бяду
Сум самотнай душы.

Глянь на неба прастор
У вярэні ты час:
Мо мільёны там зор
Свецяць кожнаму з нас.

Пашукай ты пільней
Зорку ў родным краю!
Сярод вечных агней,
Пэўна знойдзеш сваю.

1935

У НЯВОЛІ

Не дзівіся, мой ты браце,
Што ў такі журботны век
Мы сядзім ня ў роднай хаце,
У няволі зносім здзек.

Быў я ў Рызе, у звярэнцу,
Дзе ёсць розныя зьяры.
Поўна ім яды, гасцінцу,
Іх ратуюць ад жары.

Многа гора чалавеку.
Плачу ад фашысцкіх поў.
Турмы, краты... колькі здзеку
Ад нявольных ланцугоў.

Нанач дзверы замыкаюць,
Каб, нявольнік, я не ўцёк.
Рана працу пачынаюць.
О, як доўжыцца дзянёк!

Мне і ўранні і абедам
Кава, з бульбы баланда...
Непрыкметна стаў я здадам:
Праца мучыць і яда.

Носі цяжка ўжо ступаюць.
Іскры сыплюцца з вачэй.
А дзорцы панукаюць:
— Русь, арбайтэр! Русь, хугчэй!

Сніцца мне мая Радзіма,
Дзеці, жонка і бацькі.
Сніцца: вёсачкай любімай
Ходзяць сёстры і дзядзькі.

І пад гэты сон і мары,
Русь, клянуся быць з Табой
Там, дзе плач дзяцей, пакары,
Там, дзе смерць і праўды бой.

Нямеччына, 1942

НАША ВЁСКА
ВАЙВАДЫ

Наша вёска невялічка:
Усяго семнаццаць хат,
Дваццаць хлопцаў і дзяўчат.
Блізка — возера вадзічка.

Сорак з лішкам душ працоўных
І дзесятка старыкоў,
Ад работы сёння вольных,
Лішніх дома едакоў.

А малых дзяцей — без ліку:
У кожнай хаце поўна печ.
Забяўляе іх Мурлыка,—
Маці догляд нібы з плеч.

Наша вёска пуставата:
Ёсць балота і пясок...
Ды зямлёй багата хата,—
Сенажаць ёсць і лясок.

Гэтым цешыцца ў ахвоту
Наш вясковы люд-народ,
Хоць і цяжка ў спякоту
Праца, ад яе і пот.

П'янка моладзь не займала.
Песні, гульні — іх «канёк».
Толькі свята уздымала
Іх юнацкі аганёк.

Так цягнулася паўвека.
Вёска родная расла.
Праца цешыць чалавека.
Праца радасць нам нясла.

Сорак васьмы. Па загаду
Пхнулі вёску у калгас:
Агаліў дашчэнтку нас,
Не падняў сваю уладу.

Люд спалохаўся прыгону:
Не пражыць было з адгону.
Паняслі мядок і мяса —
Адкупіцца ад калгаса...

Стыла вёска ад папрока,
Сціхла песня салаўя,
Бо маўкліва-адзінока
Развітаўся з ёй і я.

1948

ГЭЙ ВЫ, КОНІ...

Гэй вы, коні, нашы коні,
Узгадаваныя без нас!
Вечна ў працы, у пагоні:
Не шануе вас калгас.

БАГАЦЕ

Багацце блізка і далёка —
Куды ні гляне наша вока.
І мы бяром яго ў дастатку,
Каб збудаваць патомству хатку.
А грошы, ад выдаткаў злішкі,
Мы пакідаем на зберкніжкі.
Відаць, што для цябе, нашчадак,
Гатовім добры мы дастатак.
А хто ўзглянуў туды, дзе гора,
Дзе слёз праліта можа мора!
Хто працягнуў сваю руку
Свайму суседу-бедаку!
Даўно забыліся на гэта:
Жывём — сабе, не дзеля света,
Залезлі ў норку, нібы рак.
І ў гэтым чуюм сабе смак.

1969

ЛЕТЫ, МАЕ ЛЕТЫ

Гэй вы, леты, мае леты!
Дзе ж вы, слаўныя, падзеты!
Сэрца просіць аглянупца.
Ва ўспаміны апрагнуцца.
Сніцца мне вясёлы гоман:
Стала на дварэ жвавей...
Чую песню я пра Нёман,
Чую: свішча салавей.
Бачу кветкі ля ваконца:
Павярнуліся да сонца!
Ля паркана бэз, маліна
Углядаюцца на дах;
Праз вакно глядзіць дзяўчына:
Рада, як залётны птах.
На яе прыгожым твары —
Бачу сонечныя праменьы:
Пэўна, будзіць сэрца мары...
У яе шчаслівы дзень!
Гэй вы, леты, мае леты,
Леты юнасці, вы дзе!
Дзе ж вы, слаўныя, падзеты!
Ходзіць вецер па вадзе...

1984

Я НЕ ТРЫЗНА

Жыве ўва мне народа мова,
Якая ўжо прайшла вякі;
Была і ёсць жыцця ахова
(А лезлі ўпарта чужакі).

Ува мне яшчэ жывуць карэнні —
А іх ніхто ўжо не скране —
Якія служаць верна мне,
Якія будзяць пакаленні.

1989

ГІМН ВЯСНЕ

Люблю цябе, вясна прыгожая,
Заўсёды ласкавая, гожая,
Заўсёды рэзвая, з усмешкаю
Ідзеш да нас квяцістай сцежкаю.

Люблю цябе парой вярэняю:
Прасторы зор тваіх нязмерных,
А песні, песні салаўіныя...
А клічы, клічы жураўліныя...

Люблю тваё світанне соннае,
І неба дымчата-бяздоннае;
І небаскіл твой афарбованы,
Праменем сонца зачарованы.

* Пустыня, цяпер Робежнікі, былая бедная вёска ў Латгаліі, на граніцы з Асвейшчынай.

II. ВАУКАВЫСК — сапраўды горад старажытны. У Іпацьеўскім летапісе ён згадваецца пад 1252 годам. Аднак з археалагічных раскопак вядома, што славянскае паселішча ў гэтых мясцінах існавала ўжо ў канцы X стагоддзя. З цягам часу ў Ваўкавыску развіваліся разнастайныя рамёствы і промыслы. Пра гэта, у прыватнасці, падрабязна расказвае экспазіцыя мясцовага, вельмі цікавага і багатага на экспанаты краязнаўчага музея. Яны пацвярджаюць і тое, што і пісьменнасць добра была вядома тутэйшым людзям. У Ваўкавыску знойдзены спецыяльныя інструменты для пісання, так званыя «пісальні». Наогул такіх «пісальні» тут было знойдзена дванаццаць, і зараз ваўкавыская знаходка па колькасці саступае толькі наўгародскай.

Шмат пацярпеў Ваўкавыск, як дарэчы і ўся зямля беларуская, ад нашэсцяў іншаземных захопнікаў. Але адстаяў народ сваю незалежнасць. І сёння тут ганарацца тым, што ў склад авангарда славытага генерала Баграціёна ў Альпійскіх гарах у 1799 годзе ўваходзіў егерскі полк з Ваўкавыска. А пазней, у час Айчынай вайны 1812 года ў Ваўкавыску некаторы час знаходзілася штаб-кватэра Баграціёна. Назаўсёды застаюцца ў памяці нашчадкаў падзеі Вялікай Ай-

чынай вайны 1941—1945 гадоў. Імянамі герояў названы вуліцы, у памяць аб загінуўшых палае агонь у адным са сквераў горада. Безумоўна, сёння Ваўкавыск жыве сучасным жыццём. Яго жыхары працуюць на мясцовых прамысловых прадпрыемствах. Дзеці ходзяць у школы. Тут, як і паўсюль, святкуюцца наваселлі, гуляюцца вяселлі. І кожны з жыхароў Ваўкавыска, хаця б у думках, але імкнецца зазірнуць у дзень наступны. Як, дарэчы, і жыха-

ры іншых гарадоў, вялікіх і малых, шумных і ціхіх.
НА ЗДЫМКАХ: Ваўкаўскі касцёл, пабудова 1846—1848 гадоў; сівер Паміці ў Ваўкавыску; Шведская гара. Яна ўзвышаецца над усімі іншымі мясцовымі ўзгоркамі. Існуе легенда, што калісьці яе стварылі шведскія воіны над магілай свайго военачальніка; слесар Віктар АЖЫГАР у вольны час любіць майстраваць хатнія прылады.

Фота С. КРЫЦКАГА.

З БЕЛАРУСКІХ ВЫДАВЕЦТВАЎ

Выданне нацыянальных календароў на Беларусі можна лічыць адной з усталяваных традыцый нашага друку. Вытокі яе мы знаходзім яшчэ ў «Пасхаліі» — заключнай частцы «Малой падарожнай кніжкі» [1522 год, Вільня] выдатнага ўсходнеславянскага першадрукара, філосафа-гуманіста і асветніка Францішка Скарыны. І вось сёння, у юбілейны Скарынаў год, выдавецтва «Полымя» выпусціла цудоўна аформлены буйнафарматыны насэнны календар «Шляхамі Франціска Скарыны». Беларуская Скарыніна прысвечана не адна сотня натхненых даследаванняў, мноства адметных мастацкіх твораў. Але дастаткова нават павярхоўнага знаёмства з новым календаром, каб адразу пераканацца, што такога выдання яшчэ не было ніколі: перад намі аб'ектыўная Скарынінская мікраэцыклапедыя і адначасова — узнёслы летапіс жыцця і змагання

выдатнага сына беларускага народа, аднаго з тытанаў еўрапейскага Ренесанса. Разглядаючы дасканалы каларовыя ілюстрацыі [краявіды мемарыяльных Скарынінскіх мясцін, багаты іканаграфічны, партрэтны, геральдычны беларускі і захаднееўрапейскі матэрыял], мы разам з нашым земляком-асветнікам падарожнічаем у часе: пераносімся на радзіму Скарыны, у славыты Полацк канца XV — пачатку XVI стагоддзяў, бачым сямны ўніверсітэцкі горад Кракаў — Скарынінскую альма-матэр, сустракаемся з рэаліямі Даніі, Галандыі, Італіі, Чэхіі, Вялікага княства Літоўскага — краін, з якімі быў непаруўна звязаны жыццёвы і творчы лёс Францішка Скарыны. Сучасная Скарыніна слухна лічыцца грунтоўна распрацаванай, характар новага выдання — даведачны. Але ў календары, тым не менш, маюцца істотныя навацыі, якія без перабольшвання мажучы з адкрыццямі. Так, здаецца, упершыню зроблена спроба ўзнавіць паводле ўсіх вядомых айчынных і замежных крыніц генеалагічнае дрэва Скарыны. Упершыню таксама ажыццёўлена рэканструкцыя герба сталіцы Вялікага княства Літоўскага — Вільні часоў Скарыны. Але сапраўднай нечаканасцю стала, нарэшце, першая, вельмі арыгінальная, даволі абгрунтаваная спроба разгадаць таямніцы асабістага герба першадрукара. Доказна сцвярджаецца, што сонца і месяц на Скарынінскім гербе так ці інакш звязаны з Даніяй, дзе Скарына нейкі перыяд быў каралеўскім сакратаром, і дзе ён, магчыма, вучыўся ў дацкага першадрукара Готфрыда ван Глемена. Два словы пра аўтара. Анатоль Цітоў — выкладчык Мінскага інстытута культуры, вядомы ў рэспубліцы спецыяліст па сярэдневяковай беларускай геральдыцы і сфрагістыцы (дапаможная гістарычная дысцыпліна, што вучыць старажытныя пячаткі), аўтар манаграфіі «Геральдыка Беларусі» (1989 год), шматлікіх артыкулаў, прысвечаных беларускай даўніне. Календар «Шляхамі Франціска Скарыны» [тэкст на беларускай, рускай і англійскай мовах] адраджае старую і добрую традыцыю беларускага друку. Гэта цудоўны падарунак усім, хто адчувае кроўную аднасць з беларускай нацыянальнай спадчынай.

Мар'ян ЗАЙЦАЎ.

ВАС ШУКАЮЦЬ СВАЯКІ

Шукаецца КАСЦІОК Уладзімір Фёдаравіч, 1935 года нараджэння, які ў 1942 годзе быў вывезены з Архангельскай вобласці ў Паўночную Амерыку. З 1970 да 1976 года з ім вялася перапіска, з якой было вядома, што ён разам з сям'ёй (жонкай і дзвюма дочкамі) жыве па наступным адрасе: 5270-18 ave, RSMТ. Ap. 1, Montreal, Canada. Яго шукае маці КАСЦІОК Алена Сцяпанавіч. Просьба да ўсіх, хто можа дапамагчы ў пошуках, паведаміць у рэдакцыю або па адрасу: 225151, БССР, Брэсцкая вобласць, Пружанскі раён, п/а Юндзічы, вёска Кавалі КАСЦІОК Алене Сцяпанавіч.

ЗІМНІЦКІ Уладзімір Антонавіч шукае свайго брата ЗІМНІЦКАГА Яна Антонавіча, які нарадзіўся ў 1916 годзе ў вёсцы Мікашэвічы Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці. У час другой сусветнай вайны ён служыў у польскай арміі, потым апынуўся ў Англіі, а адтуль перасяліўся ў Аргенціну ў г. Буэнас-Айрэс. Некаторы час Ян Зімніцкі падтрымліваў перапіску з братам, але яго лісты згубіліся, і сувязь з роднымі перарылася.

Вялікая просьба да тых, каму вядома пра лёс названай асобы, паведаміць у рэдакцыю ці па адрасу: 231807, БССР, Гродзенская вобл., Слонімскае раён, п/а Азярніца, вёска Мыслова ЗІМНІЦКАМУ Уладзіміру Антонавічу.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Веларусі.
Індэкс 63854. Зак. 26.